

Секція 1 ДЕРЖАВНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ УКРАЇНИ. БЕЗПЕКА ТА ПРАВОПОРЯДОК

УДК 342.3

Цвітана Сергіївна БАРАНОВА,

провідний фахівець Сумської філії

Харківського національного університету внутрішніх справ

НАЦІОНАЛЬНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ ДЕРЖАВИ ПІД ВПЛИВОМ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

В останні десятиліття, з бурхливим розвитком процесів глобалізації, особливої актуальності набуває проблема визначення статусу державного суверенітету і його ролі в сучасних умовах. Вивчення такого явища, як «знецінення» статусу суверенної держави та послаблення централізованих інститутів державної влади, стало навіть окремим напрямком теоретичних досліджень, в рамках якого працює чимало вчених-політологів різних країн. Водночас треба відзначити, що в Україні було проведено й серйозні, глибокі дослідження процесів глобалізації та їх наслідків. У цьому зв'язку можна назвати праці таких вчених, як О. Білорус, Ю. Пахомов, О. Зернецька, В. Гура, В. Кремень та інші, яким притаманні пошуки методологічної реконструкції та синтез існуючих підходів [1, с. 356].

Ідею суверенітету вперше сформулював ще в XVI ст. за часів феодалізму Ж. Боден. Він розглядав це поняття як «постійну й абсолютну владу держави», що належить монархові. Це впливало з панівної форми правління – абсолютної монархії. У XVIII ст. Ж.-Ж. Руссо в контексті буржуазно-демократичних революцій обґрунтував теорію народного суверенітету, яка стала антиподом абсолютній монархії. У той же час Е. Ваттель виділив дві ознаки суверенної держави – «самостійність управління» і «зовнішню незалежність». Цей дихотомічний вимір відтоді став іманентною ознакою доктрини суверенітету і залишається актуальним для її сучасного трактування. Визначення державного суверенітету як здатності держави до «винятково-правового самовизначення» запропонував у XIX ст. Г. Єллінек, зазначивши, що тільки суверенна держава «може у встановлених або визначених нею самою правових межах абсолютно вільно нормувати зміст своєї компетенції» [2, с. 3].

Державний суверенітет як базовий принцип Вестфальської системи міжнародних відносин продовжує залишатись формальним атрибутом національної держави. До того ж як одна з ключових категорій політичної науки і міжнародного права в сучасних умовах глобалізації він переживає період переосмислення, уточнення своєї сутності. Під впливом глобалізаційних процесів спостерігаються процеси «розмивання» державного суверенітету, що пов'язані з процесом фактичного переходу частини функцій держави до інших міжнародних акторів. Можна констатувати, що принцип державного суверенітету де – юре існує в міжнародному середовищі і сьогодні, але де – факто відбувається його порушення. Це дає підстави стверджувати про формування нового поствестфальського світового порядку міжнародних відносин. Трансформації, пов'язані із суверенітетом в умовах глобалізації, сприяють появі нових теорій міжнародних відносин, в яких моделюється новий вигляд державного суверенітету.

Зазначена проблематика є актуальною і для України. Як суверенна демократична держава Україна проводить свою зовнішньополітичну діяльність на основі принципів, закладених традиційною (Вестфальською) системою міжнародних відносин. Пріоритетними в її зовнішній політиці є принципи гарантування національної безпеки та невтручання у внутрішні справи інших держав. В українській політичній науці державний суверенітет розглядається переважно у правовому аспекті. Його визначають як політичну та правову характеристику державної влади, яка полягає у винятковому праві держави самостійно

вирішувати свої внутрішні та зовнішні проблеми, здійснювати внутрішню і зовнішню політичну діяльність. Проте сьогодні в умовах інтеграції національних держав у міжнародне співтовариство та зміни їх ролі в міжнародній системі перед Україною постає потреба наукового переосмислення змісту та особливостей державного суверенітету [3, с. 130–131].

Принцип суверенітету закріплюється в Конституції України та реалізується в конституційному законодавстві у вигляді визначального елемента статусу таких основних суб'єктів конституційно-правових відносин як держава, народ і нація. З іншого боку, в науковій юридичній літературі є велика кількість тлумачень змісту цього принципу, видів та кола суб'єктів, з якими він може бути пов'язаний. Як наслідок, розмаїття «суверенів» і плюралізм «суверенітетів» стали ознакою сучасного політичного дискурсу, який, проникаючи в науку конституційного права, породжує протиставлення та заперечення одних на користь інших таких загальновизнаних конституційних цінностей як права людини і суверенітет держави, народний суверенітет і демократія, національна держава і міжнародний правопорядок тощо. Розв'язанню подібних проблем значною мірою сприяло б чітке розуміння місця і ролі ідеї суверенітету в функціонуванні сучасної держави і суспільства, з'ясування сутності і співвідношення державного, народного і національного суверенітету. В цьому плані слід позитивно оцінити ґрунтовне та комплексне дослідження конституційно-правових аспектів теоретичних та практичних проблем суверенітету.

Звичайно, суверенітет не буває непорушною константою. Як і будь-яке суспільне явище, він зазнає істотних впливів глобалізаційного характеру. Але він не втрачає політико-правової цінності, а залишається важливим складником характеристики держави і державної влади. Зокрема, вступаючи до міжнародних чи міждержавних об'єднань (скажімо, Європейського Союзу), держава не передає їм суверенітет. Ідеться тільки про передачу відповідних суверенних прав для досягнення спільних економічних, екологічних та інших цілей, точніше кажучи, про передачу права на здійснення відповідних функцій. Не змінює природи державного суверенітету і принцип примату міжнародного права. По-перше, не всі держави визнають його. По-друге, Статут ООН прямо закріпив принцип суверенної рівності держав, котрий зберігається, незважаючи на теорії про втрату державним суверенітетом свого значення.

Відмова від державного суверенітету рівнозначна відмові від територіальної цілісності, від права бути господарем у власному домі. Саме з цих постулатів виходить Конституція України, яка не містить самого поняття державного суверенітету, але вказує на його принципові ознаки, а саме: Україна є суверенною і незалежною державою, її суверенітет поширюється на всю її територію (ст. 1). Зазначено також, що носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ (ст. 5). З цього випливає, що державний суверенітет *argiōi* має загальнонародний, національний характер [1, с. 4].

Міжнародні відносини на сучасному етапі розвитку характеризуються високим рівнем взаємозалежності суб'єктів, внаслідок чого змінюється роль і розуміння державного суверенітету. Найбільше такі зміни проявляються за участі держав в інтеграційних утвореннях, що набувають ознак наднаціональності. Повоєнна інтеграція спричинила докорінну внутрішню трансформацію Європи. Європейські держави вдалися до побудови на основі Європейських співтовариств регіональної економічної, а згодом і політико-правової системи, якій поступово добровільно передали значну частку своїх суверенних повноважень [4, с. 80]. Цей процес і його наслідки для державно-правового розвитку європейських країн породив гострі дискусії щодо визначення поняття «суверенітет» в умовах членства держави в ЄС.

Сьогодні майже ніхто не заперечує, що за більш ніж триста п'ятдесят років існування вестфальської системи і держави, і система міжнародних відносин зазнали суттєвих змін. Розходження поглядів різних шкіл полягає в тому, наскільки держава як інститут змінилася за цей час, наскільки впливовішими стали інші актори, яку роль в трансформації суверенітету відіграють процеси глобалізації.

Узагальнення результатів дослідження дає можливість зробити висновки і внести пропозиції, що мають відповідне теоретичне й практичне значення. Ідея суверенітету діяхронно розгортається за схемою «суверенітет держави» – «суверенітет народу» –

«суверенітет нації». Ці три уособлення суверенітету, разом з тим, в сучасних умовах розвиваються синхронно, взаємообумовлюючи та взаємостримуючи одне одного.

Суверенітет держави є генетично першим у зазначений тріаді. Ідея суверенітету народу виникла як антитеза абсолютній владі монарха. В її основі – протиставлення правителя та підвладних. Ідея суверенітету нації є соціально-примирювальною, вона об'єднує можновладців та народ в єдине ціле [5].

Таким чином, в умовах трансформації реалізації державного суверенітету науковці вимушені шукати нові підходи до його розуміння. А поки такий пошук триває, в Європейському Союзі реалізується концепція «спільного» суверенітету, згідно з якою формальний суверенітет зберігається за державами-членами, а фактичний значною мірою реалізується національними урядами та інститутами ЄС спільно, що відповідає принципам лояльного співробітництва, субсидіарності і пропорційності, які характеризують сьогодні відносини між Євросоюзом і державами – членами [6, с.115]. Проте, недостатня збалансованість зовнішньополітичного і зовнішньоекономічного курсу є чинником, що негативно впливає на міжнародну позицію держави, внаслідок чого вона може втратити міжнародно-політичні можливості реалізації свого суверенітету.

Список бібліографічних посилань

1. Глобалізація і безпека розвитку : монографія / О. Г. Білорус, Д. Г. Лук'яненко та ін. ; кер. авт. кол. і наук. ред. О. Г. Білорус. Київ : КНЕУ, 2001. 733 с.
2. Шемшученко Ю. С. Проблема державного суверенітету як предмет наукових досліджень. *Вісник національної академії наук*. 2011. № 6. С. 3–16.
3. Троян І. Державний суверенітет як політологічна категорія: сутність, характеристики, особливості трансформації. *Українська національна ідея реалії та перспективи розвитку*. 2010. Вип. 10. С. 130–136.
4. Андрусак Т. Теорія держави і права : навч. посіб. / Фонд сприяння розвитку укр. правов. думки та пропаганди державниц. традицій «Право для України». Львів : Фонд «Право для України», 1997. 198 с.
5. Кельман М. Загальна теорія держави і права : підруч. для вузів. Київ : Кондор, 2006. 475 с.
6. Яковюк І. В. Правові основи європейської інтеграції та її вплив на державно-правовий розвиток України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01; 12.00.11. Харків, 2013. 474 с.

Одержано 24.10. 2018

УДК 349.2:331.101

Вадим Вікторович БЕЗУСИЙ,

кандидат юридичних наук,

начальник відділу кадрового забезпечення

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН ЗАЙНЯТОСТІ В УКРАЇНІ

Праця є необхідною умовою життя людини і суспільства. Саме тому реальне здійснення права на працю є одним з основних пріоритетів соціальної, правової держави. Україна проголосивши себе такою державою закріпила у власній конституції право кожного на працю та зобов'язалася створювати умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантувати рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізовувати програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб.

Для реалізації цих конституційних норм в країні діє система забезпечення зайнятості населення, яка базується на доволі розгалуженому законодавстві, що включає великий масив нормативно-правових актів різних рівнів. Основними актами у цій сфері є Кодекс законів про працю України та Закон України «Про зайнятість населення» від 5 липня 2012 р. № 5067-VI.

Як справедливо відзначив К.Ю. Мельник Кодекс законів про працю України детально не регламентує відносини зайнятості та працевлаштування, хоча і включає главу III-A «Забезпечення зайнятості вивільнюваних працівників», яка нині містить дві статті, зокрема